

ТЕМА 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Сутність понять «аналітика», «аналітична діяльність», «аналітична робота», «аналітичне забезпечення».

1.2. Мета, завдання, об'єкт та суб'єкти аналітичної роботи.

1.3. Класифікація аналітичної діяльності.

1.4. Значення аналітичної роботи підприємства для прийняття управлінських рішень.

1.1. Сутність понять «аналітика», «аналітична робота», аналітична діяльність», «аналітичне забезпечення».

В економічній літературі вживається багато понять що стосуються оцінки, моніторингу діяльності підприємства, які сприяють полегшенню прийняття різних управлінських рішень. А саме, вживаються терміни «аналіз», «аналітика», «аналітична діяльність», «аналітична робота», «аналітичне забезпечення» тощо. Аналіз – найширше поняття, яке лежить в основі будь-якого пізнання явищ природи і суспільства, а способи аналізу – основа дослідження змісту, сутності, будови, зміни й розвитку економічних, політичних, соціальних, природних та інших явищ і процесів. Він є частиною будь-якого науково-практичного пошуку у поясненні та розв'язанні наявних невідповідностей і проблем.

На основі результатів аналізу розробляються і обґрунтовуються управлінські рішення. Економічний аналіз передуює рішенням і діям, обґрунтовує їх і є базою виробництву, забезпечуючи його ефективність. Він дозволяє знизити невизначеність при ухваленні управлінського рішення, заснованого на догадках і інтуїції.

Економічний аналіз є специфічною системою формування інформаційного простору як суб'єкта господарювання так і певних соціально-економічних відносин.

Аналіз містить у собі кілька найважливіших операцій:

1. Розчленовування й диференціація змісту об'єкта, які можуть проводитися як емпіричним шляхом за допомогою застосування спостереження, так і подумки, із застосуванням методів класифікації складових об'єкта. У процесі розчленовування й диференціації залишаються відкритими такі важливі питання: по-перше, чи можна вважати спостережувані структурні одиниці, стани, зв'язки найбільш простими, далі

нерозкладаними клітинками досліджуваних об'єктів; по-друге, чи всі важливі характеристики, що визначають поведінку досліджуваних об'єктів, виділені, враховані й вивчені у спостереженні; по-третє, наскільки значимі ті розбіжності між виділеними характеристиками, які тут покладені в основу їхньої класифікації. Відповіді на ці питання вимагають наступної операції.

2. Обґрунтування здійсненого розкладання об'єкта на його складові. При цьому звертається увага на рівень розчленовування, ступінь елементарності виділених одиниць.

3. Синтез отриманих частин об'єкта в новий цілісний об'єкт і виявлення адекватності нового й старого об'єктів. Якщо вони не адекватні, то процедура розчленовування об'єкта на складові розпочинається спочатку. Якщо об'єкти виявляються адекватними, то дослідження триває далі.

4. Послідовне виділення досліджуваних характеристик та їхнє вивчення.

5. Реконструкція, синтез отриманих істин у ціле, що дає змогу одержати знання про той об'єкт, що піддавався аналітичній декомпозиції.

Сьогодні аналітика – це розгалужена і складна система знань, складовими частинами якої є й інші науки: логіка (наука про закономірності правильного мислення), методологія (система принципів, методів і прийомів пізнавальної діяльності), евристика (наука, що відкриває нове в різних сферах життя), інформатика (наука про інформацію, способи її отримання, накопичення, обробки і передачі).

Термін «аналітика» походить від грецького слова *analytike* [techne], що в перекладі означає мистецтво аналізу; мистецтво розчленовування понять, початків, елементарних принципів, за допомогою яких міркування набувають доказового характеру. Поняттям «аналітика» Аристотель позначив розділ логічної науки, присвячений строгим силогістичним розміркуванням. За І. Кантом, трансцендентальна аналітика суть розчленовування самої здатності розуму – виділяє «елементи чистого розсудливого пізнання, без котрих взагалі немислимий жоден предмет». Існує й технічне трактування цього слова – як область вивчення властивостей геометричних об'єктів – крапок, ліній, поверхонь і тіл – засобами алгебри за допомогою методу координат.

Одним із способів класифікації аналітики є умовний поділ підходів щодо її розуміння на дві групи. Вузкий здійснюється за допомогою аналізу, характеризується сукупністю прийомів мислення, уявне розкладання цілого на складові частини, яке дозволяє отримати уявлення про будову досліджуваного об'єкта, його структуру, частини.

У зв'язку з цим досить часто аналіз ототожнюється з дослідницькою

діяльністю взагалі. За широкого розуміння категорії її аналізу не зводиться лише до процедур уявного розкладення об'єкта на прості складові, а включає і процедури синтезу – процес уявного об'єднання різних сторін, частин предмета в єдине формоутворення.

Таким чином, аналітика – це універсальний спосіб опрацювання широкого спектра інформації та створення інтелектуального «продукту», який сприятиме позитивній динаміці змін соціально-економічних процесів шляхом впровадження аналітичних напрацювань при здійсненні правового регулювання, плануванні роботи та прийнятті управлінських рішень.

Основоположником аналітики вважають Аристотеля, який у фундаментальній праці «Аналітика» заклав основи аналітичного мислення. Він дав розуміння аналізу (грец. analysis – розкладання, розчленовування, розбір) – методу дослідження, сутність якого в тому, що досліджуваний предмет подумки або практично розчленовується на елементи (ознаки, властивості, відносини), кожний з яких потім досліджується окремо як частина розчленованого цілого. Призначення аналізу полягає в тому, щоб відокремити суттєве від несуттєвого, звести складне до більш простого.

Аналітична діяльність (аналітика) є напрямом інтелектуальної діяльності людей, яка спрямована на вирішення завдань, що виникають в різних сферах життя.

Важливо зазначити, що сучасний рівень розвитку аналітичної діяльності у провідних країнах світу є результатом тривалого історичного процесу еволюційних і революційних перетворень. При цьому чітко відслідковується взаємозв'язок між розвитком суспільства, особливо матеріального виробництва, зростанням потреби суб'єктів в інформації та її обробці і передачі у відповідній формі. Тому необхідність здійснення аналітичної діяльності полягає у видобуванні максимальної кількості релевантної інформації, а також у виробництві нового знання на основі перероблення наявної інформації.

Реалізація аналітичної діяльності здійснюється насамперед за допомогою застосування методів пізнавальної діяльності, кожний з яких є сукупністю конкретних принципів, правил, прийомів і алгоритмів аналітичної діяльності, що склалися в деяку систему в процесі застосування людьми. Значна частина аналітичних методів являють є творчими аналітичними процедурами, які мобілізують не тільки усвідомлюване дослідником знання, а й неусвідомлене, інтуїтивне, можливості якого значно перевершують механізми усвідомлюваної інтелектуальної діяльності.

Отже, аналітична діяльність – це сукупність дій на основі концепцій, методів, засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення,

обробки та аналізу даних з метою обґрунтування та прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналітична діяльність в сучасному управлінні виконує такі важливі функції, які притаманні аналізу:

1. Управлінська – забезпечує інформацією всі етапи управлінської діяльності: підготовку, прийняття управлінських рішень, контроль за їх виконанням.

2. Діагностична – спрямована на отримання об'єктивної картини ситуації, що склалася, її діагностики.

3. Застерігаюча – виявляє проблеми, небезпеки, конфлікти, дозволяє їх уникнути.

4. Пізнавально-ментальна – сприяє зміні розуміння сутності явищ, зміні ментальності управлінців.

Успішне вирішення завдань економічного аналізу потребує чіткої організації проведення аналітичної роботи.

Організація аналізу на підприємстві охоплює велике коло питань, які включають в себе: організацію аналітичної служби; організацію технології аналітичного процесу; розробку загальних засад та порядку проведення аналізу; організаційне, методичне, матеріально-технічне забезпечення; загальне керівництво та прийом виконаних аналітичних робіт; розвиток та удосконалення економічного аналізу на підприємстві з метою поліпшення якості управління тощо.

Під організацією взагалі розуміють створення злагодженої постійної системи для здійснення виробничої діяльності або досягнення певної кінцевої мети. Організація аналітичної роботи включає розробку загальних засад і порядок проведення аналізу, планування роботи окремих її елементів і етапів; матеріальне, методичне та наукове забезпечення; загальне керівництво, прийом виконаних аналітичних робіт, їх оформлення та контроль за впровадженням у виробництво розроблених заходів із метою поліпшення діяльності підприємства.

Організація аналітичної роботи – це система раціональних координованих дій, спрямованих на комплексне вивчення господарської діяльності аналізованого підприємства і його окремих структурних підрозділів. Комплексність та системність організації аналітичних робіт забезпечується через планування, що полягає в складанні комплексного плану організації всієї аналітичної роботи на підприємстві та складанні планів для окремого виду аналізу, передбаченого в комплексному плані.

В економічній літературі також вживається термін «аналітичне забезпечення» управління діяльністю підприємств.

Аналітичне забезпечення в економічній літературі трактується по-різному. Загалом, – це система збору даних, що передбачає групування інформації в потрібному розрізі для потреб управління, складання бухгалтерської і аналітичної звітності. При цьому аналітичні процедури дають змогу деталізувати відомості про об'єкт у грошовому і натуральному вимірниках. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства є цілеспрямованою організованою діяльністю осіб, відповідальних за збір, обробку та аналіз внутрішньої і зовнішньої інформації, що є необхідною для управління підприємством. Отже, аналітичне забезпечення є безперервним процесом підтримки управлінських рішень за допомогою певних організаційно-технологічних процедур, інформаційних систем та рівня кваліфікації фахівців обліково-аналітичного апарату.

Аналітичне забезпечення процесу управління підприємством включає в себе:

- 1) нормативну інформацію;
- 2) облікову інформацію;
- 3) аналітичну інформацію;
- 4) виробничо-господарську інформацію.

Процес аналітичного забезпечення підприємств складається з таких етапів: організаційно-планові заходи; збір та обробка інформації, отримання цифрової і контекстної інформації; підготовка і первинне опрацювання аналітичних матеріалів; поширення інформації; отримання зворотного зв'язку; складання прогнозу.

Суть концепції аналітичного забезпечення управління підприємствами складається із застосовуваних способів акумулювання інформації, методичної побудови показників та їх аналітичної інтерпретації в системі управління. Рішення розглядається з урахуванням його пріоритетності та сукупності факторів, що впливають на успішність його реалізації. Отже, в умовах постійного нарощування значних інформаційних потоків жоден сучасний господарюючий суб'єкт не може успішно працювати на ринку без належного інформаційно-аналітичного забезпечення.

Система бухгалтерського обліку та економічного аналізу об'єднує облікові та аналітичні операції в один процес. При цьому вдосконалюються як загальна методологія, так і нормативні положення обліку та аналізу для раціонального використання в єдиній обліково-аналітичній системі.

Обліково-аналітична інформація має точно та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції, що пов'язані із вище перерахованими факторами, надавати користувачам інформацію про поточний та перспективний стан, динаміку розвитку та фінансовий стан

підприємства, забезпечувати внутрішній контроль за діяльністю підприємства.

Використовуючи теоретичні напрацювання вітчизняних вчених, можна сформулювати основні функції обліково-аналітичного забезпечення:

- 1) інформаційна – забезпечення системи управління інформацією про діяльність підприємства внутрішніх і зовнішніх користувачів;
- 2) облікова – відображення фактів господарської діяльності підприємств;
- 3) аналітична – здійснення на підставі первинних аналітичних даних економічного аналізу діяльності підприємств.

Безперервність цього процесу і використання його результатів в господарюючого суб'єкта є необхідним для прийняття управлінських рішень керівництвом. Очевидно, що аналітичне забезпечення управління підприємствами має бути абсолютно особливим, вирішувати традиційні та специфічні завдання, враховувати інформаційні запити керівництва підприємств. Використання будь-яких напрацювань в області аналітичного забезпечення управлінської діяльності вимагає серйозної адаптації для підприємств, з урахуванням їх виробничої-технологічної та організаційно-економічної специфіки в сучасних умовах господарювання.

Використання «клаптикового» аналітичного забезпечення, яке не створює реальну інформованість керівників, а є її ілюзією, тобто «квазі аналітичною», що не тільки не корисна для управлінської діяльності, але у ряді випадків і шкідливою. Відомий вислів про те, що «краще погане планування та аналіз, ніж ніякого» виявляється невірним в умовах, коли управлінський механізм сучасного підприємства не є інформаційно-автономним, а становить невід'ємну частину складної аналітичної системи, що забезпечує інформаційні потреби різних груп користувачів. Аналітичне забезпечення як система повинна надавати інформацію, що володіє ознаками якості, інакше її корисність буде нижчою, ніж витрачені ресурси. Особливо це є актуальним для великих підприємств, де існують налагоджені канали руху інформації про значення натуральних і економічних показників у виробничих і постачальницько-збутових процесах, що використовуються керівниками для цілей управління.

На жаль, сьогодні в світі, зокрема й в Україні, ще недооцінюється значення і роль аналітичної роботи та діяльності аналітичних служб в управлінській діяльності підприємств. Така неповага до аналітики без перебільшення загрожує національній безпеці країни. На думку вчених, для нашої країни у зв'язку з хронічним недофінансуванням і не фінансуванням, у зв'язку з ембріональністю всієї інформаційної інфраструктури і, головне, у

зв'язку з недостатньо розвинутим попитом на інформаційну продукцію, у свою чергу, пов'язаним з недостатньою кваліфікацією значної частини управлінських кадрів, бізнесменів та керівництва громадськими організаціями, відставання у створенні аналітичних, інформаційно-аналітичних структур на сьогодні не є особливо відчутним.

Варто зауважити, що це відставання є відставанням, відкладеним у майбутнє. Воно набиратиме гостроти з розвитком процесу інформатизації українського суспільства і, головне, – з процесом входження його у сферу впливів постіндустріального етапу розвитку суспільства. Адже саме аналітична інформація є на сьогодні найціннішим продуктом на ринку інформації. Економічний глобалізм ХХІ ст. у його останній чверті внаслідок закономірного технологічного стрибка перетворив інформаційну індустрію, що обслуговує процес економічного розвитку, в особливу, якісно нову галузь у загальній структурі економіки, що стала плацдармом, з якого, власне, почалася нова, інформаційна епоха. Розпочалося продукування товару нового типу, глобального товару з новими економічними властивостями, необмеженого відтворення й накопичення та багаторазового використання інформації, і, що треба особливо підкреслити, якщо ми говоримо саме про аналітику, – масове продукування нової інформації на основі зібраної – первинної.

1.2. Мета, завдання, об'єкт та суб'єкти аналітичної роботи.

Основною метою організації економічного аналізу та виконання аналітичної роботи на підприємстві є пошук резервів підвищення ефективності суспільного господарства і розробка заходів щодо їх реалізації. Досягнення цієї мети потребує попереднього розв'язання конкретних завдань.

Необхідно зазначити, що в економічній літературі, зустрічаються різні думки щодо завдань економічного аналізу. До основних завдань організації економічного аналізу відносять такі:

- оцінка фактичного стану господарювання;
- виявлення факторів, які спричинили відхилення фактичних показників від планових (даних попередніх періодів);
- визначення кількісного та якісного впливів різних факторів на результати господарювання;
- визначення резервів поліпшення наявного стану;
- розробка, обґрунтування шляхів і заходів подальшого використання виявлених резервів та контроль за їх виконанням.

На основі даних завдань можна визначити більш конкретніші завдання аналітичної роботи на підприємстві:

- вивчення стану і тенденцій економічного розвитку підприємства за минулі періоди;
- прогнозування результатів діяльності на основі тенденцій розвитку, що склалися, і передбачуваних змін в перспективі;
- наукове обґрунтування поточних і перспективних планів (цільової програми підприємства);
- контроль за виконанням планів і управлінських рішень, за ефективним використанням економічного потенціалу підприємства з метою виявлення недоліків, помилок і оперативного впливу на економічні процеси;
- вивчення впливу об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх і внутрішніх факторів на результати господарської діяльності, що дозволяє об'єктивно оцінювати роботу підприємства, робити правильну діагностику його стану і прогноз розвитку на перспективу, виявляти основні шляхи підвищення його ефективності;
- пошук резервів підвищення ефективності виробництва на основі вивчення передового досвіду і досягнень науки і практики;
- оцінка результатів діяльності підприємства по досягненню поставлених цілей – виконання планів, рівню результативності та ефективності бізнесу, використанню наявних можливостей, положенню на ринку товарів і послуг;
- оцінка ступеня фінансових і операційних ризиків і виробка внутрішніх механізмів управління ними з метою зміцнення ринкових позицій підприємства та підвищення прибутковості бізнесу;
- обґрунтування заходів щодо усунення виявлених недоліків і освоєнню резервів підвищення ефективності функціонування підприємства з метою підвищення його конкурентних переваг.

Об'єктом аналізу господарської діяльності, та зокрема аналітичної роботи на підприємстві, є результати господарської діяльності підприємств, які апроксимуються системою взаємопов'язаних показників, що відображають окремі її сторони і сегменти.

Наприклад, на промисловому підприємстві до об'єктів аналізу відносяться показники виробництва і реалізації продукції, її собівартості, використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, фінансових результатів діяльності, фінансового стану підприємства і т.д. У сільському господарстві, крім того, до об'єктів аналізу відносяться показники, що відображають ступінь використання земельних ресурсів підприємства (вихід продукції на 100 га сільгоспугідь, врожайність культур, якість ґрунту, склад

посівних площ і пр.). Загалом, вся господарська діяльність поділяється на окремі види залежно від поставленої мети, форми власності і господарювання, виду діяльності тощо (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Основні види господарської діяльності

Ознака	Вид діяльності	Характеристика
Мета здійснення	Підприємницька (комерційна)	Досягнення економічних і соціальних результатів для одержання прибутку
	Некомерційна (неприбуткова)	Не має на меті отримання прибутку
Періодичність та умови здійснення	Звичайна	Постійна діяльність, зазначена у статутних документах підприємства
	Надзвичайна	Діяльність в екстрених ситуаціях
Роль і функціонально-господарське призначення	Операційна	Основна та інші види діяльності, крім інвестиційної і фінансової
	Основна	Виробництво, реалізація продукції, що дає основний дохід
	Спільна	Діяльність, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін
	Інвестиційна	Діяльність з реалізації інвестицій
	Фінансова	Діяльність, яка призводить до змін розміру і складу капіталу

Джерело: Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

Під господарською діяльністю в Господарському кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями.

Предмет аналізу міститься в межах об'єкта і вужчий за нього. Предмет – це те, на що спрямований аналіз. Виходячи з цього, предметом аналізу господарської діяльності та аналітичної роботи на підприємстві є причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів, пізнання яких дозволяє комплексно досліджувати результати діяльності, їх чутливість до управлінських впливів з метою підготовки інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства і зміцнення його ринкових позицій. Користувачами аналізу виступають одержувачі його результатів. Вони можуть бути внутрішніми і зовнішніми. Частіше користувачами аналізу

є керівники різних рівнів управління, уповноважені приймати управлінські рішення, головні спеціалісти, спеціалісти, власники (акціонери, окремі приватні особи, кредитори). Крім того, дані аналізу можуть надаватися членам трудового колективу.

Перед аналітиками нині ставляться актуальні проблеми грамотного користування економічними термінами, розуміння сутності, умов застосування та подальшого удосконалення системи показників, методів і прийомів аналізу економічної інформації, а також пошуку резервів підвищення ефективності виробництва, покращання використання ресурсів та зміцнення фінансового стану підприємств.

Розглянемо детальніше спочатку внутрішніх, а потім – зовнішніх користувачів аналітичної інформації та даних аналізу.

Внутрішні користувачі економічного аналізу – це одержувачі аналітичної інформації в межах підприємства, організації чи їх структурних підрозділів.

До них належать:

- управлінський персонал;
- власники контрольних пакетів акцій;
- члени трудового колективу;
- бухгалтери, економісти, фінансисти;
- внутрішні аудитори;
- профспілкові організації, тощо.

Члени трудового колективу прагнуть отримати інформацію про плани збереження чи створення нових робочих місць, розширення виробництва, оплату праці, соціальні виплати та пільги, пенсійне забезпечення, перспективу підвищення кваліфікації, просування по роботі тощо.

Бухгалтери, економісти, фінансисти використовують методи, прийоми і результати економічного аналізу у своїй повсякденній професійній діяльності для планування матеріальних, трудових, фінансових, земельних ресурсів підприємства, оцінки забезпеченості ними, динаміки та ефективності використання, а також для контролю за їх раціональним витрачанням і збереженням. Крім цього аналітична інформація використовується для складання звітності підприємства.

Внутрішні аудитори – це аудитори, які числяться у штаті самого суб'єкта господарювання і здійснюють внутрішній аудит. Функції внутрішнього аудиту можуть виконувати як окремі аудитори, так і їх групи чи спеціальні служби, які перебувають у штаті економічного суб'єкта. Основною метою внутрішнього аудиту є здійснення постійного контролю за фінансовим станом підприємства і відпрацювання заходів щодо

найефективнішого використання його фінансових засобів, підготовка довідок для керівників з окремих питань діяльності підприємства і в цілому, а також перевірка виконання розпоряджень керівника підприємства. Виходячи з цього, для досягнення зазначеної мети внутрішні аудитори потребують відповідної обширної аналітичної інформації стосовно всіх сторін діяльності підприємства і насамперед щодо його фінансового стану.

Профспілкові організації, захищаючи права найманих працівників, зацікавлені в одержанні інформації щодо їх мотивації, умов праці, дотримання законодавства про працю, використання відпусток, соціального захисту як зайнятих, так і вивільнених працівників тощо.

Зовнішні користувачі економічного аналізу – це одержувачі результатів економічного аналізу, які перебувають поза межами господарських структур. Зовнішніми користувачами можуть виступати:

- представники вищих органів управління;
- кредитори;
- контрагенти;
- представники державних контролюючих і регулюючих органів;
- спеціалісти зі злиття і поглинання;
- дрібні власники і потенційні інвестори;
- незалежні аналітики;
- зовнішні аудитори;
- конкуренти, тощо.

Представники вищих органів управління – це працівники органів, до сфери управління яких належить підприємство. Вони можуть використовувати зведені дані про основні виробничі та фінансові показники підприємства для контролю за його діяльністю, визначення його місця серед інших суб'єктів господарювання певної галузі, виявлення недоліків, узагальнення передового досвіду, планування тощо.

Кредитори – це юридичні або фізичні особи, які надають позику і мають право на основі цього вимагати від дебітора її своєчасного повернення і виконання інших зобов'язань, насамперед виплати процентів. Кредиторами можуть бути банки та інші фінансові організації. Вони зацікавлені в інформації щодо стану господарської діяльності суб'єкта господарювання для визначення його фінансового стану, зокрема платоспроможності, ліквідності, рентабельності, стану на ринку цінних паперів та інших показників, необхідних для оцінки очікуваних вигод і ризиків при отриманні процентів і поверненні позик.

Контрагенти – це суб'єкти господарювання (окремі особи, установи та організації), які співробітничать у процесі виконання договору і мають

один перед одним визначені цим договором зобов'язання. Контрагентами можуть бути постачальники, покупці, підрядники, партнери з спільної діяльності. Проводячи аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, вони з'ясовують перспективи його розвитку, оцінюють можливість взаємовигідного співробітництва, загрозу банкрутства.

Представники державних контролюючих і регулюючих органів – працівники податкових, митних, статистичних установ та організацій проводять аналіз фінансово-господарської діяльності підприємств для перевірки виконання ними вимог законодавства в питаннях, які належать до їх компетенції.

Спеціалісти зі злиття і поглинання використовують результати аналізу для визначення насамперед перспективи підприємства щодо можливості і доцільності здійснення його реорганізації, тобто переслідують свої інтереси, інколи (у випадку ворожих поглинань) протилежні інтересам власників, керівництва і персоналу підприємства, яке поглинається. У випадку дружнього, взаємоузгодженого поглинання ці спеціалісти мають вільний доступ до важливої інформації, в інших випадках – ні.

Дрібні власники і потенційні інвестори – це власники дрібних пакетів прав підприємства та особи (фізичні, юридичні особи, держави, міжнародні організації), які можуть вкладати інвестиції (власні, позичені чи залучені кошти) і забезпечувати їх цільове використання.

Так, акціонери потребують інформацію про діяльність товариства, зокрема дані офіційної бухгалтерської звітності для того, щоб проаналізувати і мати власну думку про стан справ на підприємстві. Дрібні власники і потенційні інвестори, навіть ті, які бажають купити великі пакети прав підприємства, але ще не стали акціонерами, не мають широкого доступу до детальної аналітичної інформації крім офіційних даних бухгалтерської звітності. Тому їх вважають зовнішніми користувачами.

Незалежні аналітики – спеціалісти, які займаються аналізом і не перебувають у штаті працівники різних аудиторських фірм, центрів аналітичних досліджень, груп аналітиків тощо. Їх наймають для здійснення кваліфікованого об'єктивного, неупередженого аналізу, експертизи, оцінки окремих сторін діяльності чи фінансового стану підприємства, для визначення його місця на ринку тощо.

Замовниками такого аналізу можуть виступати потенційні покупці, інвестори, представники державних органів управління, наприклад Фонд державного майна України чи його органи на місцях та ін.

Зовнішні аудитори можуть бути представлені працівниками незалежних спеціалізованих аудиторських фірм або окремими зовнішніми

аудиторами (наприклад, аудитори Рахункової палати). Вони потребують комплексної аналітичної інформації для здійснення зовнішньої аудиторської перевірки об'єктивної оцінки стану бухгалтерського обліку, достовірності даних звітності, а також для підготовки рекомендацій з поліпшення фінансового стану підприємства, складання фінансової звітності, реалізації невикористаних організаційних резервів.

Конкуренти – це фізичні або юридичні особи, які конкурують з ким-небудь, тобто вступають у суперництво, боротьбу за досягнення більших вигод, переваг. Вони зацікавлені в отриманні інформації, насамперед з фінансової звітності, стратегічного аналізу для пошуку слабких місць підприємства і підриву його репутації на ринку.

Отже, виконавцями економічного аналізу є спеціалісти галузей і керівники виробничих підрозділів, які можуть забезпечити найбільшу його ефективність. Очолюють цю роботу керівник підприємства і головний (старший) економіст. Якщо ж підприємство мале, то аналітична робота покладається на бухгалтера.

1.3. Класифікація аналітичної діяльності.

Спираючись на сформульовані положення сутності аналітики, аналітичної діяльності можна дати класифікацію її основних різновидів.

Аналітична діяльність може бути класифікована за такими ознаками, як тип ціннісної орієнтації, тип об'єкта аналізу (сфери положення об'єкта), тип курируючої науки, тип домінуючого методу, рівень пізнання, місце в дослідженні, тип організації, тип кадрового забезпечення, ступінь відкритості для суспільства, а також тип часової детермінації. При цьому кожний різновид аналітичної діяльності має своє призначення в суспільстві, характеризується технологічною специфікою.

Класифікація аналітичної діяльності наведена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Класифікація аналітичної діяльності

Ознаки класифікації	Види аналітичної діяльності та їх характеристика
За типом ціннісної орієнтації	<p><i>Конструктивна</i> аналітика орієнтована на творче вирішення проблеми з погляду суспільного блага.</p> <p><i>Деструктивна</i> аналітика спрямована на руйнування, розпалення конфліктів, досягнення результату за рахунок суспільного блага.</p>

<p>За типом об'єкта аналізу (сфери положення проблеми)</p>	<p><i>Економічна аналітика</i> орієнтована на дослідження економічних явищ, об'єктів і процесів, залежно від величини об'єктів поділяється на макроекономічну і мікроекономічну аналітику.</p> <p><i>Екологічна аналітика</i> осмислює екологічні системи, взаємодії людини й природи.</p> <p><i>Управлінська аналітика</i> припускає дослідження управлінських систем, особливо процесів прийняття рішень.</p> <p><i>Соціальна аналітика</i> припускає аналіз об'єктів, явищ і процесів соціальної сфери суспільства.</p> <p><i>Політична аналітика</i> відображає політичні явища, інститути і процеси (містить у собі власне політичний аналіз й аналіз політики як об'єкта).</p> <p><i>Педагогічна аналітика</i> спрямована на вивчення процесів виховання.</p> <p><i>Ментальна аналітика</i> досліджує духовні процеси.</p>
<p>За типом науки</p>	<p><i>Філософська аналітика</i> – це осмислення всього суцього з позицій філософії.</p> <p><i>Аксіологічна аналітика</i> – розуміння цінності явищ із позиції науки про цінності.</p> <p><i>Прогностична аналітика</i> орієнтована на використання досягнень прогностики, осмислення явищ сьогодення з позиції запитів майбутнього.</p> <p><i>Історична аналітика</i> вивчає явища минулого, а також сьогодення в аспекті наступності, з позицій історичної науки.</p> <p><i>Економічна аналітика</i> – дослідження на інструментальній базі економічних наук.</p> <p><i>Політологічна аналітика</i> осмислює політичні об'єкти, інститути, процеси з позиції політології.</p> <p><i>Соціологічна аналітика</i> ґрунтується на вивченні суспільства і його підсистем з позицій соціологічної науки.</p> <p><i>Праксеологічна аналітика</i> орієнтована на дослідження ефективності й раціональності діяльності з погляду праксеології.</p> <p><i>Психологічна аналітика</i> використовує арсенал психології.</p> <p><i>Культурологічна аналітика</i> застосовує культурологію. <i>Етична аналітика</i> ґрунтується на принципах етики. <i>Естетична аналітика</i> вивчає явища з позицій естетики.</p>
<p>За типом домінуючого методу</p>	<p><i>Системна аналітика</i> застосовує системний підхід (структурний, функціональний, структурно-функціональний).</p> <p><i>Логічна аналітика</i> ґрунтується на інструменті логіки. Причинно-наслідкова аналітика спирається на причинно-наслідковий підхід до явищ дійсності.</p> <p><i>Проблемна аналітика</i> припускає застосування проблемного підходу до вивчення реальності.</p> <p><i>Статистична аналітика</i> ґрунтується на принципах і методах статистики (кореляційний, факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний, коваріаційний різновиди аналізу).</p> <p><i>Програмно-цільова аналітика</i> спирається на програмно-цільовий метод.</p> <p><i>Балансова аналітика</i> ґрунтується на методі балансу.</p> <p><i>Ситуаційна аналітика</i> припускає осмислення складних ситуацій.</p>

За рівнем пізнання	<p><i>Методологічна аналітика</i> припускає осмислення об'єктів і процесів з погляду принципів, методів, прийомів.</p> <p><i>Теоретична аналітика</i> являє собою аналіз із позицій уже наявної теорії або її побудови.</p> <p><i>Емпірична, або фактологічна аналітика</i> орієнтована на виявлення фактів та їх закономірностей.</p>
За місцем у дослідженні	<p><i>Первинна аналітика</i> виступає складовою дослідницького процесу одержання й осмислення результатів.</p> <p><i>Вторинна аналітика</i> являє собою осмислення результатів проведених раніше досліджень</p>
За типом організації	<p><i>Аналітика державних організацій</i> здійснюється в органах державної влади.</p> <p><i>Аналітика органів місцевого самоврядування</i> здійснюється в органах державної влади.</p> <p><i>Аналітика організацій третього сектору</i> здійснюється суспільними неприбутковими організаціями.</p> <p><i>Персональна аналітика</i> здійснюється окремими аналітиками без включення їх у спеціальну організаційну структуру.</p>
За типом кадрів	<p><i>Професійна аналітика</i> здійснюється професійно підготовленими кадрами за відповідну винагороду.</p> <p><i>Непрофесійна аналітика</i> здійснюється людьми без спеціальної професійної підготовки.</p>
За ступенем відкритості для суспільства	<p><i>Відкрита (публічна) аналітика</i> характеризується публічною презентацією результатів аналізу.</p> <p><i>Закрита аналітика:</i> результати підпадають під державну, корпоративну або службову таємницю.</p>
За типом часової детермінації	<p><i>Актуальна аналітика</i> здійснюється в межах проблем сьогодення.</p> <p><i>Ретроспективна аналітика</i> орієнтована на проблеми минулого.</p> <p><i>Прогностична аналітика</i> орієнтована на віддалений результат тих чи інших дій або рішень.</p>

Таким чином, аналітична діяльність являє собою соціальне явище, що швидко розвивається, для якого характерні деякі закономірності і на практиці зустрічається різних видів.

1.4. Значення аналітичної роботи підприємства для прийняття управлінських рішень.

Сучасна система управління – це складний і багатогранний процес. Для підготовки і прийняття ефективних управлінських рішень необхідно своєчасно отримувати вичерпну інформацію про внутрішні та зовнішні умови діяльності об'єкта управління. Від варіативності комплексу цих умов практично завжди залежить і зміст конкретних управлінських рішень. Як зазначає академік Калетнік Г.М., головною рисою суб'єкта управління є наявність у нього певної компетенції і владних повноважень, які дають змогу

втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання. Владний вплив, що виходить від суб'єкта до об'єкта управління, дозволяє підпорядковувати волю і діяльність останнього волі першого, що є необхідною умовою досягнення цілей і вирішення завдань, визначених суб'єктом управління. У цьому контексті особливо актуальною стає проблема прийняття своєчасних і ефективних управлінських рішень.

Інструментами системи управління підприємством, що забезпечать необхідною, якісною, своєчасною інформацією керівництво для прийняття управлінських рішень повинні слугувати: блок-схеми, діаграма Ісікави, діаграма Паретто, гістограми, контрольні листки, карти контролю. Застосування таких інструментів забезпечить в управлінському процесі своєчасний і якісний збір і достовірну аналітичну обробку даних, результати яких можуть бути використані майже одночасно.

Отже, забезпечення ефективного управління, в нинішніх умовах господарювання, є складною проблемою, оскільки знаходячись та функціонуючи в динамічному середовищі, підприємство випробовує на собі вплив багатьох, не завжди передбачуваних факторів. Важливе завдання діяльності підприємства, в таких умовах, належить управлінню на основі аналізу економічного стану з урахуванням постановки стратегічних цілей діяльності підприємства, адекватних ринковим умовам, і пошуку шляхів їх досягнення за допомогою вирішення тактичних завдань.

Необхідно зазначити, що в таких умовах неабияке значення відводиться антикризовому управлінню.

Кризовий стан підприємства, як такий, при якому підприємство не в змозі здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності, подолання якого вимагає розробки та здійснення спеціальних методів фінансового управління підприємством. Ризик банкрутства пов'язаний з кризовою фінансовою ситуацією, яка представляє загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства.

Система антикризового управління має забезпечувати належний підхід до заборгованості підприємства з тим, щоб ефективно управляти нею, забезпечувати оптимальне співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованостями, не допускати виникнення простроченої заборгованості, систематично здійснювати контроль за розрахунками тощо. Для того, щоб ефективно управляти заборгованістю господарюючого суб'єкту слід систематично здійснювати її аналітичну оцінку та контроль за змінами, що відбуваються у сфері заборгованості.

Отже роль аналізу та аналітичної роботи на підприємстві досить вагома

у прийнятті ефективних управлінських рішень. Здійснення якісного аналізу надає відповіді на питання, що пов'язані з вирішенням проблем стосовно підвищення ефективності діяльності та забезпечення конкурентоспроможності підприємства на ринку. Звертаючи увагу на значення аналітичної роботи на підприємстві Томчук О.Ф. відмічає, що аналітичне забезпечення управління відіграє дуже важливе значення як для формування самих рішень, так і для дотримання вимог, які висуваються до них. Саме аналіз та організована на підприємстві аналітична робота, слугує провідником між обліком і менеджментом. Аналітична робота необхідна на всіх стадіях підготовки і прийняття рішення, особливо на етапах формування мети, розробки рішення, відбору кращого варіанта тощо.

Необхідно зазначити, що в сучасних умовах роль аналітичної діяльності постійно зростає. Аналітики все більше і більше впливають на розвиток людства, всі сфери суспільного життя. У багатьох, особливо в економічно розвинених країнах масово створюються інформаційно-аналітичні служби в різних органах державної влади, на підприємствах, приватних структурах тощо.

Серед причин розвитку аналітичної служб виділимо:

- систематичне об'єктивне зростання рухливості суспільних, економічних, політичних процесів в світовому масштабі з їх структуруванням, динамічним розвитком, але з непередбачливою поведінкою. Зрозуміло, що є необхідність дати оцінку цим процесам, що весь час змінюються;

- в соціальному управлінні сучасна людина зіткнулася з проблемами, які потребують осмисленого вирішення. Ускладнення соціальних систем (а це – об'єктивний процес) веде до росту їх нестабільності, кризових явищ. Намагання уникнути втрат примушує управлінців шукати оптимальні рішення з мінімальними ризиками. Для цього їй необхідний всебічний аналіз ситуації з наступними висновками, що дозволить досягти бажаного результату;

- напружена динаміка росту соціальних процесів породжує величезні неконтрольовані, суперечливі потоки інформації, які потребують відповідного дослідження, аналізу, контролю, що без ефективних сучасних аналітичних технологій неможливо зробити;

- зростання конкуренції, а той конфронтації між державами за володіння зонами впливу, економічними важелями, природними ресурсами тощо. Аналітичні служби дозволяють приймати такі управлінські рішення, які убезпечують від конфліктів, контролюють та прогнозують кризові явища. В сучасних умовах інформаційно-аналітична діяльність стає необхідною

потребою суспільства, одним із найважливіших і найвпливовіших факторів стабільності і життєдіяльності будь-якої держави.

Узагальнюючи інформацію, що представлена в літературних джерелах можна виділити такі проблеми аналітичної роботи на підприємствах:

- відсутність стандартизованих методик розрахунку показників діяльності підприємства;
- низька якість аналітичної роботи та неадекватна постановка завдань суб'єктами її організації;
- можливість викривлення інформації, що надається для цілей аналізу за рахунок ручної її передачі і неврахування інформації про зовнішнє конкурентне середовище;
- неврахуванням при здійсненні економічного аналізу інформації про нові об'єкти, не застосовуванням різних видів економічного аналізу, а обмеженням лише оцінкою фінансового стану;
- неякісне методичне забезпечення проведення економічного аналізу через не розроблення документу, який регламентує аналітичний процес й відсутність осіб, які відповідають за його організацію і проведення;
- не налагодження взаємозв'язку системи внутрішньої управлінської звітності із аналітичною системою підприємства.

Вважаємо, що найбільш перспективними напрямками аналітичної роботи на підприємстві можуть бути:

- глибоке вивчення потреб ринку, вимог споживачів щодо конкурентоспроможності продукції;
- визначення пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності;
- застосування комп'ютерних технологій в аналітичній роботі;
- розробка стандартизованих форм та форматів внутрішньої управлінської звітності, її адаптація до потреб менеджерів підприємств;
- розвиток стратегічного аналізу;
- розроблення методичного забезпечення таких аналітичних досліджень: оцінка реінжинірингових процесів основної діяльності підприємства; аналіз ефективності інновацій та інвестицій; оцінка взаємозв'язку конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому; аналіз соціального розвитку підприємства; маркетинговий аналіз, комплексний аналіз ефективності та повноти використання ресурсного потенціалу підприємства тощо.

Дані заходи сприятимуть поліпшенню, підвищуватимуть ефективність та об'єктивність управлінського аналізу.

Отже, ефективність господарської діяльності будь-якого підприємства

залежить від його здатності правильно оцінювати ситуацію та оперативно реагувати на неї. Це можливо тільки за наявності систематичної інформації про здійснювані господарські процеси, їх характер і обсяги, про наявність матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, їх використання, про формування витрат та фінансові результати діяльності тощо.

Ефективність функціонування кожного підприємства залежить також від того, відповідають чи не відповідають управлінські рішення реальному стану ринкового середовища господарювання (з урахуванням власного потенціалу підприємства). Базою для обґрунтування і прийняття оптимальних управлінських рішень має бути ефективно організована аналітична робота та діагностика діяльності підприємства.

Аналітична робота на підприємстві посилюється також у зв'язку з глобалізацією та інтеграційними процесами в економіці, реформуванням бухгалтерського обліку та звітності відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності підвищується роль аналітичної роботи на підприємстві. За її допомогою розробляється стратегія розвитку підприємства, обґрунтовується вибір оптимальних варіантів управлінських рішень, здійснюється контроль за їх виконанням, оцінюються результати діяльності підприємства та виявляються причини негараздів і наявні резерви.

Питання для самоконтролю

1. Сутність понять «аналітика та «аналітична діяльність».
2. Сутність понять «аналітична робота» та «аналітичне забезпечення».
3. Мета та завдання аналітичної роботи.
4. Об'єкт та суб'єкти аналітичної роботи.
5. Класифікація аналітичної діяльності.
6. Внутрішні користувачі аналітичної інформації.
7. Зовнішні користувачі аналітичної інформації.
8. Значення аналітичної роботи підприємства для прийняття управлінських рішень.

Список використаної літератури

1. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.
2. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2013. 335 с.
3. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.:

Знання, 2008. 639 с.

4. Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017 (23). № 7. С. 7-19.

5. Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

6. Осядла М. В. Роль та значення аналітичної діяльності у процесі законотворення. Альманах права. 2019. Вип. 10. С. 218- 222.

7. Правдюк Н.Л., Правдюк М.В. Якість облікової інформації: сутність та методика оцінки. Облік і фінанси. 2016. № 2(72). С. 57–64.

8. Пуцентейло П.Р. Аналітична компонента облікового забезпечення підприємств. Економічний дискурс. 2015. № 4. С. 145–157.

9. Савчук В.К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. К.: Урожай, 1995. 328 с

10. Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення Інфраструктура ринку. 2019. № 35. С. 484-492.